

SPOLEČNOST POLSKO-ČESKOSLOVENSKEHO PŘÁTELSTVÍ V LETECH 1946–1951

JAROSLAV VACULÍK

The study is based on research in the central Polish archive in Warsaw, and deals with the establishment of the Polish-Czechoslovak Society of Friendship and the beginnings of its activities after the Second World War.

Key words: Poland; Czechoslovakia; after the Second World War; Polish-Czechoslovak Society of Friendship.

Prorežimní Společnost polsko-československého přátelství, která vznikla v roce 1946, nepřímo navazovala na tradice předválečné Společnosti, jejíž činnost byla neaktivnější v letech 1925–1927. Tradičním centrem polsko-československého přátelství byla Poznaň, kde tamní organizace měla 500 členů, ve Varšavě jich bylo 120, v Katovicích 100, Bydhošti 60, Krakově 50, Lodži 30, Gdyni 20 a Toruni 20. Společným orgánem byl Stálý dohádovací výbor ve Varšavě v čele s Kazimierzem Kierskim. Politika ministra zahraničí Józefa Becka od roku 1932 značně ohraničila činnost Společnosti ve všech uvedených střediscích. Po podepsání polsko-německé smlouvy v roce 1934 došlo k protičeskoslovenské kampani a polské ministerstvo zahraničních věcí (MSZ) usilovalo o likvidaci Společnosti. Hlavní spolky, zejména varšavský, však nepřestaly, i když v redukované podobě, ve své činnosti. Uskutečnily se společné sjezdy spisovatelů, novinářů či elektroinženýrů. MSZ se v roce 1937 kategoricky postavilo proti sjezdu Polsko-československé a Československo-polské společnosti a pohrozilo, že českoslovenští delegáti nebudou do Polska vpuštěni. Teprve v červenci 1939 (sic!) ministr Beck vyslovil uspokojení, že Společnost stále existuje a nabídl jí aktivní účast na českém vysílání katovického rozhlasu. V době nacistické okupace se každoročně konaly dvě ilegální schůze Společnosti, nepodařilo se ale zachránit Českou besedu ve Varšavě. Během tajných kursů českého jazyka byla gestapem zatčena skupina sedmi osob. V době války předseda K. Kierski napsal knihu *Stosunki polsko-czechosłowackie* o 300–400 stranách, která však byla zničena za varšavského povstání, během kterého zahynul i její autor. Zkáze propadla i spolková knihovna. V květnu 1945 ohlásila Společnost v MSZ obnovení své činnosti.¹

Nezávisle na tom varšavská vláda začala vytvářet oficiální Společnost přátelství s SSSR a dalšími tzv. lidově demokratickými státy, a to včetně ČSR. Dozor nad touto činností měl Slovanský výbor v Polsku. V únoru 1946 byla utvořena organizační komise Společnosti polsko-československého přátelství, která svolala na 31. března 1946 organizační shromáždění. Společnost měla podporovat harmonickou spolupráci polského národa s národy ČSR. Byla zvolena Hlavní správa Společnosti v čele s ministrem dopravy ing. Janem Rabanowskim ze satelitní Demokratické strany. Místopředsedy byli redaktoři Czeslaw Skoniecki (PPR) a Marian Kubicki (SL), tajemnicí Jadwiga Babicka (bezpartijní), zástupci tajemníka delegáti mládežnických organizací Z. W. M. a Wici Jerzy Morawski a Anna Gadzalenka. Pokladníkem byl zvolen Mgr. Stanisław

¹ Archiwum Akt Nowych Warszawa (dále jen AAN), f. 177, sign. 1, Chomicz, A.: Przedwojenne TPPCz. Srov. Těž PIWOWARCZYK, M.: *Polish and Czech Cooperation Exemplified by the Polish-Czechoslovakian Club in Lviv in the period between 1926–1935*. Czech-polish historical and pedagogical journal, 2010, č. 1, s. 17–34; BARON, R.: *The Czechoslovak-Polish Club in Brno (1925–1939)*. Czech-polish historical and pedagogical journal, 2011 č. 1, s. 43–64.

Dobrowolski (PPS) a jeho zástupcem poslanec Edward Rogowski (SL). Členy Hlavní správy dále byli poslanci Kazimierz Bagiński (PSL) a Józef Cyrankiewicz (PPS) a člen vedení předválečné Společnosti ing. Adalbert Chomicz (bezpartijní).² Při hlavní správě byly vytvořeny odborné sekce, a to organizační, propagační, kulturně-umělecká, turisticko-sportovní, ekonomická, mládežnická a ženská.

Na organizačním shromáždění položil delegát Falkowski dotaz, proč musí být ve stanovách zakotven dohled Slovanského výboru. Ve své odpovědi zástupce Slovanského výboru prof. Michalowicz tvrdil, že „*mohla by nastat taková situace, že polští a českoslovenští fašisté se spojí a budou chtít utvořit novou Společnost polsko-československého přátelství. Musí být instituce, která by dohlížela na tyto věci a nedovolila, aby taková situace mohla nastat*“.³ K tomu dodal předseda Rabanowski, že „*do Společnosti nepřijmeme člověka s fašistickými názory*“.

Práce Hlavní správy byla od počátku komplikována situací, že předsedou byl ministr a členy vedení poslanci a redaktori, pro které práce ve Společnosti byla okrajovou záležitostí. Na zasedání prezidia Hlavní správy 10. července 1946 informoval místopředseda redaktor Cz. Skoniecki o účasti na Všeslovanské manifestaci v Bratislavě. Konstatoval, že šlo o manifestaci přátelství mezi Slováky a Čechy, polská delegace byla přijata chladně a její projev byl zařazen jako předposlední před zástupcem Lužických Srbů a po delegátovi Čechů z Kladska. Při setkání s vedením Společnosti pro kulturní spolupráci s Polskem její předseda Prokop Maxa po několika minutách odešel. Polské Společnosti vytkli, že se její delegáti nezúčastnili oslav Dne vítězství 9. května v Praze. Skoniecki konstatoval, že celkově byla nálada spíše nepříznivá a že nejsou vidět žádné známky zlepšení polsko-československých vztahů.⁴

Ale již v srpnu 1946 bylo na schůzi Hlavní správy konstatováno, že „*vzhledem ke změněné politické konjunktúře vzájemné vztahy mezi oběma Společnostmi se oživí*“.⁵ Kritika směřovala do vlastních řad, bylo poukázáno na nedostatek aktivity a iniciativy a „*podléhání všeobecným náladám nepříznivým vůči ČSR*“. Kritizován byl nedostatek morální a finanční podpory úřadů i Slovanského výboru, Společnost se prý nerozvíjela v dostatečném tempu, i když vznikly kroužky (kola) Společnosti v Krakově, Katovicích, Vratislavi, Poznani, Lodži, Gdaňsku, Štětíně a Řešově.

K československému státnímu svátku 28. října 1946 byl připravoven umělecký večer, na kterém promluvili československý velvyslanec Josef Hejret a za Společnost poslanec PPS Józef Cyrankiewicz. Organizace se dotklo i narůstající tažení komunistů proti Mikołajczykově Polské lidové straně (PSL). Byl zatčen člen vedení Společnosti poslanec PSL Kazimierz Bagiński, který byl poté z organizace vyloučen,⁶ a PSL byla vyzvána, aby vyslala do vedení Společnosti jiného zástupce.⁷

Vedoucí delegace Společnosti, která navštívila na podzim 1946 Prahu, dr. Z. Filipowicz charakterizoval československé hlavní město jako „*normální, nezničené, plné památek západoevropské město, plné života, světél, s 60 kiny, divadly, kavárnami a restauracemi. Životní úroveň se blíží předválečné, lidé jsou skromně, ale dobře oblečení. Nejsou rozdíly v oblečení a životní úrovni různých vrstev. Vztah k naší zemi je pozitivní, přátelský, porozumění nezbytnosti společného postupu všech slovanských národů proti společnému nepříteli s podporou SSSR, ke kterému je váže upřímné přátelství a v jehož pomoc věří jako základu jejich zahraniční politiky*“.

² AAN, f. 177, sign. 1, složení Hlavní správy.

³ AAN, f. 177, sign. 1, složení Hlavní správy, zápis z 31. 3. 1946.

⁴ AAN, f. 177, sign. 3, zasedání 10. 7. 1946.

⁵ AAN, f. 177, sign. 3, zasedání 27. 8. 1946.

⁶ AAN, f. 177, sign. 3, zasedání 22. 10. 1946.

⁷ AAN, f. 177, sign. 3, 11. 11. 1946.

a základně hospodářské spolupráce“.⁸ Podle předsedy Společnosti pro kulturní spolupráci s Polskem P. Maxy „*pád Polska je pádem ČSR, rozvoj Polska je náš rozvoj*“. Filipowicz ocenil „*nebývalé teplý a srdečný tón*“ Maxova projevu, který zdůraznil tisícileté sousedství.

Zpráva o činnosti Společnosti za rok 1946 ocenila činnost vojvodského výboru PPS ve Vratislavi, který zorganizoval kola Společnosti v Jelení Hoře a v Kladsku.⁹ Společnost usilovala o zřízení oddělení v Lešně, kde před válkou existovalo gymnázium J. A. Komenského a byl tam jeho pomník a ulice. Název gymnázia byl změněn v době konfliktu v roce 1938. Po válce část polské veřejnosti obviňovala Komenského z proněmeckých a prošvédských sympatií, a proto byla povolána speciální komise profesorů poznaňské univerzity, kteří měli otázku vyjasnit.¹⁰

V Poznaňském vojvodství měla Společnost 500 členů v několika kroužcích. Neaktivnější bylo Akademické kolo. Poznaňští členové měli v úmyslu vydávat čtvrtletník *Problemy polsko-czeskie*, bylo jim ale doporučeno, aby publikovali v poznaňském časopisu *Życie Słowiańskie*. Do práce Společnosti se zapojovali také členové mládežnických organizací *Związek młodzieży wiejskiej „Wici“*, *Z. W. M.*, *OMTUR* a *Związek Harcerstwa Polskiego*.¹¹

V souvislosti s velkými oslavami 400. výročí Lešna v roce 1947 byla na domě Komenského odhalena Společností pro kulturní styky s Polskem pamětní deska s polsko-českým nápisem. Gymnázium bylo vráceno jméno J. A. Komenského a jedna z ulic byla po něm pojmenována. Nalezen byl také pomník Komenského odstraněný za okupace. V Krakově byla v dubnu 1947 otevřena výstava ČSR 1938–1945, a to za přítomnosti delegace Společnosti pro kulturní styky s Polskem vedené Prokopem Maxou. Ve zprávě o činnosti za první pololetí 1947 se zdůrazňovalo, že „*skutečně demokratické elementy ČSR najdou vždy pomoc a dobrou přátelskou radu jak u oficiálních činitelů, tak u polské společnosti*“.¹²

Ekonomická sekce Společnosti plánovala na rok 1947 uskutečnit ve spolupráci s Polskou ekonomickou společností 1–2 přednášky velvyslance Hejreta, dále 1–2 přednášky českých ekonomů, 1–3 přednášky polských ekonomů a vydání jednoho čísla vědeckého čtvrtletníku Polské ekonomické společnosti věnovaného hospodářským záležitostem Polska a ČSR ve dvou jazycích v nákladu pět tisíc exemplářů.¹³

Pozitivním obratem ve vzájemných vztazích mělo být podepsání kulturní a hospodářské dohody Polska a ČSR 4. července 1947 a výměna ratifikačních listin k březnové spojenecké smlouvě o vzájemné pomoci.¹⁴

Gazeta Ludowa otiskla 4. října 1947 článek *Či hold Amosu Komenskému má v Polsku historické opodstatnění*. Na něj reagoval člen Hlavní správy Společnosti ing. A. Chomicz ve stejných novinách 14. října. Vedení Společnosti mu ale vytklo, že měl svou odpověď konzultovat s Hlavní správou a netisknout ji v lidoveckých novinách.¹⁵

Podle programu činnosti na rok 1948 se Společnost měla zaměřit na správné fungování vojvodských oddělení, v prvé řadě těch, která sousedila s ČSR (Krakov, Katovice a Vratislav), dále s ohledem na ekonomické zájmy Štětín a Gdaňsk a vzhledem k tradičnímu přátelství také Poznaň. Byla zřízena funkce instruktora, který se měl starat nejen o organizační, ale i ideologickou práci v terénu. Měl se věnovat důkladné registraci členů, kartotékám i složení vojvodských

⁸ AAN, f. 177, sign. 11, dopis Filipowicze Hlavní správě 3. 10. 1946.

⁹ AAN, f. 177, sign. 5, zpráva z 9. 11. 1946.

¹⁰ AAN, f. 177, sign. 3, schůze 28. 3. 1934.

¹¹ AAN, f. 177, sign. 3, 26. 11. 1946.

¹² AAN, f. 177, sign. 5, zpráva za 1. pololetí 1947.

¹³ AAN, f. 177, sign. 4, program ekonomické sekce na rok 1947.

¹⁴ AAN, f. 177, sign. 11, materiály.

¹⁵ AAN, f. 177, sign. 3, schůze 30. 10. 1947.

výborů. K tomu měl zainteresovat vojvodské výbory politických stran PPR, PPS, SL a SD. Společnost neměla nahrazovat Svaz polsko-sovětského přátelství, měla být jen doplňkem přátelství a spojenectvím s SSSR. Pozornost měla být věnována československým výročím roku 1948: 600 let Univerzity Karlovy, 600 let Nového Města pražského, 100 let Slovanského sjezdu, 100 let českého (!) parlamentarismu – ústavodárné sněmovny v Kroměříži, 70 let sociální demokracie, 30 let ČSR a 10 let Mnichova, stejně jako sokolskému sletu a parlamentním volbám. Podle tamních informací měl nově zvolený parlament manifestačně schválit 28. října 1948 v Kroměříži novu ústavu.¹⁶

Na schůzi Hlavní správy 9. ledna 1948 bylo konstatováno, že na prvním místě v hierarchii společností přátelství měla být Společnost polsko-sovětského přátelství jako masová organizace. Organizace kroužků Společnosti polsko-československého přátelství na vesnici prý neměla význam. Vojvodské správy v Krakově, Katovicích, Vratislavi, Poznani, Štětíně a Gdaňsku měly být pod kontrolou Hlavní správy.¹⁷

Ve vojvodské správě v Krakově převažovali členové PPS, ve Vratislavi PPS, v Katovicích byla parita PPS a PPR. Vratislavská správa chtěla v každém okrese zřídit okresní správy. Žádost o členství musela být podepsána dvěma doporučujícími členy Společnosti. V pohraničí měla být provedena selekce členů, neboť prý mezi Slováky na Oravě a Spiši pracuje reakce.¹⁸

Na 9. února 1948 byl svolán sjezd předsedů vojvodských správ Společnosti. Byli vyzváni, aby zabránili přijímání reakčních elementů, reorganizovali vojvodské správy, zakládali dělnické kroužky. Byli varováni před nebezpečím pronikání reakčních slovenských elementů, které prý prováděly separatistickou politiku.¹⁹

Na schůzi Hlavní správy 1. června 1948 byl představen nominovaný komunistický velvyslanec ČSR František Pišek. Schůzovní místnost byla dekorována portréty prezidentů Bolesława Bieruta a Edvarda Beneše a premiérů Józefa Cyrankiewicze a Klementa Gottwalda. Společný oběd byl bez vodky, jen s vínem.²⁰

V prvních měsících roku 1948 byly zorganizovány čtyři další vojvodské správy: Bydhošť, Lublin, Štětín a Varšava, vznikl přípravný výbor v Olštýně a řada okresních správ. K 1. lednu 1948 bylo pět vojvodských organizací s 6 027 členy, k 31. 5. 1948 již deset s trojnásobným počtem členů.²¹

Na V. sjezdu Společnosti 6. června 1948 byl uvítán velvyslanec ČSR František Pišek, generální tajemník Slovanského výboru ředitel Stanisław Trojanowski a přestavitel politických stran PPR, PPS, SD a SL viceministr Stanisław Laszczycki. Velvyslanec Pišek pozdravil sjezd jménem „obrozeného“ českého národa. Generální tajemník Slovanského výboru řekl, že předseda Společnosti „soudruh občan“ ministr Jan Rabanowski je zároveň místopředsedou Slovanského výboru: „Slované představují bojový oddíl demokratického tábora. Ve svém boji s anglosaským imperialismem mají nejen spojence v lidově demokratických státech, ale i v masách pracujících celého světa.“²² Aklamací byla zvolena Hlavní správa opět v čele s ministrem J. Rabanowským.

V červenci 1948 se na Radhošti uskutečnila manifestace československo-polského přátelství, které se zúčastnila delegace Společnosti vedená ministrem Rabanowským. Jejím členem byl také bývalý lodžský vojvoda ministr Jan Dąb-Kocioł, jenž pronesl 7. července projev na námě-

¹⁶ AAN, f. 177, sign. 4, program na rok 1948.

¹⁷ AAN, f. 177, sign. 3, schůze 9. 1. 1948.

¹⁸ AAN, f. 177, sign. 3, schůze 3. 2. 1948.

¹⁹ AAN, f. 177, sign. 3, 11. 2. 1948.

²⁰ AAN, f. 177, sign. 3, 1. 6. 1948.

²¹ AAN, f. 177, sign. 5, zpráva za období do 31. 5. 1948.

²² AAN, f. 177, sign. 2, protokol V. sjezdu 6. 6. 1948.

stí ve Frenštátu. V Kroměříži si v doprovodu československých ministrů Zdeňka Nejedlého a Aloise Neumana prohlédli během 30 minut výstavu k 100. výročí prvního zasedání parlamentu Československa (sic!), aby poté absolvovali 2,5 hodinový oběd.²³

Druhého dne – 18. července – promluvil na Pustevnách ministr J. Rabanowski. Na jednání představitelů obou Společností byla dohodnuta unifikace stanov, vytvoření společné komise pro přípravu plánů práce na nejbližší období, propagace budování kanálu Odra-Dunaj a příprava učebnic dějepisu obou národů. Přítomni byli také polský velvyslanec Józef Olszewski a viceministr Sikorski.

Třetího dne – 19. července – se uskutečnila manifestace přátelství ve velké hale Vítkovických železáren za účasti pěti tisíc dělníků. Promluvil na ní ministři Zdeněk Nejedlý a Gustav Kliment a polský viceministr Sikorski. Manifestace byly uspořádány v souvislosti s polským státním svátkem 22. července.²⁴

V srpnu 1948 se uskutečnila ve Vratislavi a ve Varšavě setkání představitelů Společností přátelství. Bylo rozhodnuto konat každé tři měsíce schůze smíšené komise, další měla být v říjnu 1948 v Krakově nebo Praze. Byla dohodnuta výměna časopisů *Var*, *Tvorba*, *Kulturní politika*, *Nová mysl* a *Nové slovo*. Společnost pro kulturní styky s Polskem slíbila dodat spisy Klementa Gottwalda, Zdeňka Nejedlého a Julia Fučíka. Portréty Klementa Gottwalda a Antonína Zápotockého měly být vyměněny za obrazy Bolesława Bieruta a Józefa Cyrankiewiczze.²⁵

K dalšímu setkání představitelů obou Společností došlo v listopadu 1948. Dr. Lumír Čivrný tlumočil pozdravy nového předsedy Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s Polskem ministra Antonína Gregora. Informoval, že československá Společnost je v reorganizaci a chce rozšířit svou činnost směrem k masám prostřednictvím odborů, mládežnických a rolnických organizací. Zástupce Společnosti na Slovensku hovořil o velké manifestaci v Javorině při příležitosti otevření hraničního mostu.²⁶

K 30. výročí ČSR uspořádala Společnost v Polsku 42 akademie, neaktivnější organizace byly v Katovicích, Vratislavi, Štětíně, Krakově a Gdaňsku. Společnost se rozhodla navázat družební styky mezi jednotlivými městy, a to Varšava–Praha, Krakov–Brno, Lodž–Bratislava, Katovice–Ostrava, Štětín–Kladno, Vratislav–Košice a Bílsko–Žilina.

V rámci realizace kulturní dohody mezi Polskem a ČSR se měly každoročně konat Dny přátelství, a to k výročí únorového převratu v ČSR. V Polsku měla být vydána učebnice českého jazyka, *Slovník česko-polský a polsko-český* a *Slovník slovensko-polský a polsko-slovenský*.²⁷ Pokračovat měla spolupráce se Společností kulturní a hospodářské spolupráce s Polskem, od roku 1949 Společností československo-polského přátelství a Společností slovensko-polskou v Bratislavě.²⁸

Smíšená polsko-československá komise pro realizaci dohody o kulturní spolupráci plánovala pro rok 1949 doplnění lektorátů českého a slovenského jazyka o nezbytnou literaturu, výměnu učitelů a studentů, výstavy žákovských prací, deset míst v polských námořních školách, přednášky vysokoškolských profesorů, prázdninové praxe, oslavy Týdne přátelství k výročí podepsání československo-polské smlouvy z 10. března 1947, kulturní výměnu, spolupráci odborů a ženských organizací (Liga Kobiet a Rada československých žen a Živena – spolok slo-

²³ AAN, f. 177, sign. 11, zpráva o výjezdu delegace na Radhošť z 20. 7. 1948.

²⁴ AAN, f. 177, sign. 11, rezoluce I. sjezdu delegací společností přátel československo-polského a polsko-československého.

²⁵ AAN, f. 177, sign. 11, protokol o setkání představitelů Společnosti 24. 8. a 18. 8. 1948.

²⁶ AAN, f. 177, sign. 11, protokol o setkání Společnosti 14.–15. 11. 1948.

²⁷ AAN, f. 177, sign. 9, návrhy Společnosti smíšené polsko-československé komisi pro realizaci kulturní dohody.

²⁸ AAN, f. 177, sign. 15, statut Společnosti.

venských žien). V rámci Týdne přátelství 1949 měl být oslaven „triumf demokracie“ v ČSR v únoru 1948.²⁹

Plán práce Společnosti na rok 1950 kladl důraz na rozvoj práce v průmyslových centrech Katovice, Štětín a Gdaňsk. Do činnosti měly být zapojeny dělnické kolektivy v továrnách, které měly kontakt s ČSR. K tomu mělo být využito zejména osob, které ČSR navštívily. Společnost měla navázat spolupráci se Svazem polsko-sovětského přátelství, zejména při propagaci pomoci SSSR Československu a Polsku. Se Svazem československo-polského přátelství měla probíhat výměna materiálů i lidových krojů a oslavy únorového převratu v ČSR. Během Týdne přátelství se měly uskutečnit koncerty, výstavy (např. o československém dělnickém hnutí) a festival filmů.³⁰

Rozhodnutím stranických orgánů byla v prvním čtvrtletí 1951 Společnost rozpuštěna a její agenda převzata Výborem pro kulturní spolupráci se zahraničím.

Summary

Polish-Czechoslovak Society of Friendship in the Years 1946–1951

On the basis of research in the central Polish archive in Warsaw, the study deals with the establishment of the Polish-Czechoslovak Society of Friendship and with the beginnings of its activities after the Second World War. The Society continued the traditions cultivated in the Polish-Czechoslovak clubs between the two world wars. The post-war Society, however, represented the transmission lever of the Polish Communist Party and its task was to cultivate friendly relations with the southern neighbour following an example of the Polish-Soviet Society of Friendship.

---

²⁹ AAN, f. 177, sign. 9, plán práce smíšené polsko-československé komise pro rok 1949.

³⁰ AAN, f. 177, sign. 4, plán práce na rok 1950.